

УДК 343.9:343.611

Кальман Олександр Григорович —
головний науковий співробітник Міжвідомчого
науково-дослідного центру Ради національної
безпеки і оборони України доктор юридичних
наук, професор,

Зазимко Оксана Іванівна —
помічник Першого заступника секретаря Ра-
ди національної безпеки і оборони України

Подружні вбивства та їх криміногенні чинники

У статті розглянуто подружні вбивства як злочинні діяння, причини, соціально-побутові, психологічні та криміногенні чинники, що їх зумовлюють.

Ключові слова: подружжя, вбивство, подружнє неблагополуччя.

Злочинність в Україні за останні роки стала одним з найбільш значимих загальнонаціональних негативних явищ. При цьому особливий суспільний резонанс викликають насильницькі злочини, які зазіхають на найцінніші блага людини – життя й здоров'я. Насильницькі злочини, зокрема вбивства, наносять величезну непоправну шкоду, яка взагалі не може бути відшкодована.

За даними кримінально-правової статистики і проведеного нами дослідження, близько 30–40 % усіх тяжких насильницьких злочинів вчиняється саме в сім'ї, і переважна їх кількість, близько 70 %, — у подружній діаді. Особи, що загинули на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, посідають перше місце серед різних категорій потерпілих від насильницьких злочинів.

На рівні вчинення конкретного злочину подружні вбивства зумовлені перш за все взаємопов'язаними подружньо-побутовими чинниками, які тією чи іншою мірою продукують учинення даних злочинів.

Слід зазначити, що в цілому, на рівні подружньої пари, існують ті ж проблеми, що мають місце на загальносоціальному рівні, однак у цій площині соціально-економічні, соціально-психологічні та інші чинники мають свою специфіку. Так, при висвітленні детермінуючих факторів спеціального рівня особлива увага буде приділена особливостям взаємодії, динаміці спілкування, процесам розв'язання суперечностей подружньої пари. По-

дружні вбивства в такому разі розглядаються як результат дисфункції всієї системи міжособистісного подружнього спілкування, а не як наслідок індивідуальної поведінки одного чи обох членів подружжя.

У зв'язку з цим, особливо слід виділити подружнє *неблагополуччя*, яке, як показало наше дослідження, мало місце серед усієї сукупності досліджуваних випадків. Неблагополуччя на рівні подружжя відображається у деморалізації подружніх зв'язків і відносин. Низький культурний, загальноосвітній і професійний рівень, примітивне коло інтересів, викривлені моральні та правові погляди – ось головні його складові [1, с. 8].

За результатами нашого дослідження встановлено, що в разі обумовленості подружніх убивств подружнім неблагополуччям, воно (неблагополуччя) було виражене не лише окремими його складовими (формами) (44,3 %) чи їх поєднанням (37,4 %), а й усією такою сукупністю (18,3 %).

До комплексу чинників, що розглядаються, належить *зловживання алкоголем*. Низка вітчизняних та іноземних досліджень засвідчили негативну дію алкоголю на розвиток конфліктних стосунків та проявів насильства. Проведене дослідження показало, що алкоголь не лише погіршує психічний стан осіб, які ним зловживають, але й засвідчило безперечність його криміногенного впливу на вчинення подружніх убивств. У стані алкогольного сп'яніння було вчинено 90 % подружніх убивств. Звертає на себе увагу також і те, що 60 % потерпілих також знаходилися в стані алкогольного сп'яніння. Зазначений факт має велике кримінологічне значення для запобігання подружнім убивствам, оскільки потерпілі від подружнього вбивства, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, не чинили опору, хоча в силу віку та здоров'я могли це зробити, тобто алкоголь впливав на ввічливість потерпілих. Слід зазначити, що причини такої бездіяльності є різними. Це – і несміливість, і статева приналежність, оскільки, як свідчать результати дослідження, переважну більшість потерпілих (80 %) від подружнього вбивства становлять жінки. Але, на нашу думку, найбільший вплив на конфліктну ситуацію мало алкогольне сп'яніння, яке, безумовно, зменшило здатність адекватно реагувати на загрозливу обстановку і передбачати можливі негативні наслідки пікової ситуації. Слід також зазначити, що безпорадність особи в силу її сп'яніння рідко викликає позитивні почуття в оточуючих, а в злочинця вона, як правило, сприяє збудженню агресії та жорстокості.

Окрім того, що такі потерпілі перебували під час вчинення щодо них злочинних дій у стані алкогольного сп'яніння, майже всі вони розпивали спиртні напої разом із винним, тим самим створюючи обстановку, яка сприяла вчиненню злочину. Цим потерпілим притаманна пасивна, аморальна та протиправна поведінка, питома вага їх серед усіх потерпілих від вказаного злочину становила відповідно 15 % та 8 %.

Говорячи про криміногенний вплив зловживання алкогольними напоями на подружнє вбивство, слід розрізнити дві його форми — алкоголізм і пияцтво (злісне і побутове). Під побутовим пияцтвом розуміється надмірне, систематичне (майже щоденне) зловживання алкогольними напоями, яке передбачає потребу в алкоголі без психічної залежності і призводить до початкової стадії захворювання, яка включає психічну і фізіологічну залежність від алкоголю [2, с. 40]. Виходячи з цього та з результатів нашого дослідження особистостей суб'єкта та потерпілого від подружнього вбивства ми маємо можливість стверджувати, що 74 % суб'єктів подружнього вбивства і 56 % потерпілих відносяться до категорії побутових п'яниць та 16 % і 4 % відповідно — до категорії алкоголіків.

Безперечно, що й побутове пияцтво, й алкоголізм негативно впливають на подружні стосунки, маючи дезорганізуюче значення для подружжя. Подружжя, які були охоплені нашим дослідженням, вступали між собою в досить часту конфронтацію саме через алкоголь. Так, у 15 % випадків причиною конфліктів, що призвели до подружнього вбивства, було зловживання потерпілим алкоголем. І хоча алкоголь не виступав як причина злочинної поведінки саме суб'єкта злочину, і не мав того впливу, який би мав у випадку його алкогольного сп'яніння, але він вплинув на детермінацію подружнього вбивства опосередковано.

Пияцтво одного з подружжя неминуче призводить до змін у всій системі міжособистісних відносин між подружжям, провокуючи негативну, навіть агресивну реакцію одного з них на алкогольну поведінку іншого. Так, досить цікавими були спроби Е. С. Бехтеля [3], Дж. Джексона [4], В. П. Левовича та О. Е. Зуськової [2] систематизувати еволюцію різних форм реагування дружини на пияцтво чоловіка, наявність осмисленої та неосмисленої форм реагування. В результаті всі ці автори дійшли висновку (з чим ми теж погоджуємось), що ступінь адекватності осмислення алкогольної поведінки чоловіка є виключно важливим моментом, від якого залежить не тільки специфіка міжособистісних стосунків, але й можливість адекватного чи неадекватного осмислення ролі пияцтва чоловіка в дестабілізації сім'ї. Встановлено, що досить часто конфлікти не сприймалися як такі, що виникли внаслідок зловживання одним з подружжя (чоловіка) алкоголем. Тобто, причиною конфліктів між подружжям ставав не сам факт зловживання чоловіком алкоголем, а те, що він споживає алкоголь не вдома. Отже, факт пияцтва чоловіка сприймався як норма, а безпосередньою причиною виникнення таких подружніх конфліктів ставали споживання чоловіком алкогольних напоїв в колі друзів, його потрапляння в нетверезому стані у витверезник, міліцію чи те, що чоловік пропивав кошти із сімейного бюджету. Але, не дивлячись на те, що алкоголь не сприймався як причина конфлікту, саме він був істинним джерелом міжособистісного конфліктного подружнього спілкування.

Для розглядуваних конфліктів характерним є й те, що подружжя, де чоловік зловживав алкоголем, майже постійно знаходилося у стані хронічної конфронтації. Цей факт проявлявся у протиріччях щодо потреб подружжя і неможливості їх задоволення в даній шлюбній діаді. Такі протиріччя, в свою чергу, призвели до розширення та збільшення конфліктних сфер взаємодії подружжя та, врешті-решт, до подружнього вбивства.

Суттєвим доповненням до цього є чинники, які посилювались алкогольними традиціями подружжя і в сукупності призвели до злочину, що розглядається: втрата особистої перспективи, кризи особистого та подружнього життя (86,4 %); незадоволення своєю неспроможністю повноцінно виконувати свою роль у подружній діаді (67,1 %); погіршення подружніх взаємин та їх підміна конфліктами в міжособистісному спілкуванні подружжя (73,9 %); зрада одного із подружжя або підозра на зраду (25,0 %); аморальний стиль життя одного з подружжя (13,6 %); зловживання спиртними напоями одним із подружжя (12,5 %); неможливість знайти роботу, працевлаштуватись (39,8 %); незадоволення низьким матеріальним положенням сім'ї (67,1 %); незадоволення житловими умовами сім'ї (17,1 %).

Серед чинників, які зумовлювали нестабільність подружніх відносин, нами встановлено перебування подружжя у фактичних шлюбних стосунках (54 %). За даними нашого дослідження, всі ці пари без винятку, характеризуються як неблагополучні. Для них характерне зловживання алкоголем, розпусний спосіб життя; притаманна атмосфера грубості та несправедливості, крики, сварки, нерідко — бійки. Подружні відносини мають “хвору” етичну атмосферу, де панують соціально викривлені потреби й інтереси, коли заради задоволення власних егоїстичних інтересів зневажаються моральні норми, загальнолюдські цінності, порушується нормативно-правовий порядок шлюбних відносин.

Окремо необхідно зупинитись на групі чинників, які характеризують морально-психологічну комунікацію подружніх пар, що розглядаються.

Слід зазначити, що дана проблема вивчалась багатьма авторами. Так, В. А. Сисенко до чинників соціально-психологічної групи відносить: незадоволення сексуальних потреб; незадоволені потреби у самовираженні, цінності та значущості власного “Я” (неповага почуття власної гідності партнера, образи, критика); відсутність позитивних емоцій; незадоволення потреби у взаємодії та взаємодопомозі; недостатність фінансового забезпечення; пристрасть одного з членів подружжя до алкогольних напоїв, азартних ігор, які призводять до значних грошових витрат [5, с. 547—576].

Ю. Є. Альошина та І. Ю. Борисов користуються у своєму дослідженні таким поняттям, як “статеворольова диференціація”, що складається із реального розподілу ролей між подружжям та ставленням до нього кожного з подружжя. Статеворольова диференціація визначається на основі увлечення подружжя про ролі чоловіка та жінки (статеворольові уста-

новки); уявлення подружжя про розподіл ролей у подружньому житті (приватні статево-рольові установки); рольова поведінка подружжя (реальний розподіл ролей); статева ідентичність (фемінність-маскуліність як характеристики кожного із подружжя). Чітка статево-рольова диференціація сприяє звуженню кола обов'язків кожного з партнерів, що дає їм змогу бути більшою мірою включеними в реалізацію завдань та функцій, які перед ними безпосередньо стоять. Подібна диференціація дозволяє парі в цілому більш успішно вирішувати проблеми, справлятися із великою кількістю завдань, унаслідок чого підвищується задоволеність шлюбом. Водночас збереження жорсткої диференціації, коли необхідність у ній вже відпала (сім'я повністю адаптувалася до ситуації чи проблемність її зменшилася), навпаки, може призводити до зниження задоволеності шлюбом, і, як наслідок, — до підвищення конфліктності [6].

А. Н. Обозов у своїх роботах зазначає, що злагода у шлюбі обумовлена збігом інтересів та духовних цінностей партнерів та контрастністю їхніх особистісних якостей, умінням членів подружжя поступатися, порозумітися, повнотою виконання ними всіх сімейних функцій [7].

В. А. Семиченко, вивчаючи подружні взаємини, серед головних проблем міжособистісного подружнього спілкування виокремила одностороннє або взаємне розчарування подружжя одне в одному; взаємне охолодження і відчуження; негативне сприйняття дій партнера; маніпулювання з метою домогтися однозначного домінування, підкорити собі партнера, перехопити ініціативу у змаганні за лідерство; перенесення на партнера роздратування, нагромадженого в іншій сфері життя; відмінності в системі домінуючих потреб подружжя [8].

Вивчаючи соціально-психологічні передумови вчинення подружніх бивбств, ми дійшли висновку, що весь комплекс названих причин впливає на злочинну мотивацію. Їх можна доповнити наступними обставинами.

Порушення гендерної рівності у сімейних відносинах. Історично склалось так, що жінка виконувала роль берегині домашнього затишку: виконувала хатню роботу, піклувалась про чоловіка, виховувала дітей. Сьогодні жінки активно беруть участь у суспільному житті, зайняті на виробництві, займаються бізнесом та політикою і, як наслідок, менше приділяють уваги побутовій роботі, при цьому прагнуть якомога активнішої участі чоловіків у веденні господарства. Чоловіки ж, здебільшого не заперечують ідею рівноправності у сфері привнесення у сімейний бюджет коштів, однак не готові до рівноправності щодо ведення господарства. Але невідповідність рольових історично закорінених стереотипів сучасним вимогам щодо розподілу праці при веденні господарства призводить до виникнення конфліктного міжособистісного подружнього спілкування.

Більше того, обґрунтовані претензії у зв'язку з відмовою, самоусуненням від виконання домашньої (хатньої) роботи, виховання дітей тощо,

сприймаються чоловіками майже як посягання на їхні честь і гідність та викликають прагнення і намагання до самоствердження та відстоювання нібито порушених прав. За таких умов та за браком інтелекту, культури тощо насилля сприймається як найбільш ефективний спосіб вирішення конфліктної ситуації, необґрунтованого протистояння.

Особистісні якості подружжя, що призводять до психологічної несумісності подружжя. Вступаючи в шлюб, чоловік і жінка вже сформовані особистості з іноді різним ступенем психологічної зрілості й емоційної стабільності. Тому вони можуть мати як однакові, так і полярні риси характеру, як нормальні, так і патологічні якості, обумовлені темпераментом і основними моральними принципами, інтересами, кругозором, культурою. Різні за темпераментом (холерик, флегматик, сангвінік, меланхолік), але з високими моральними цінностями, емоційною стабільністю та внутрішньою культурою особистості, перебуваючи в шлюбі, вірогідно й будуть мати певні протиріччя, однак зможуть конструктивно їх вирішити, ідучи на взаємні поступки, досягнувши компромісу. В таких випадках подружній конфлікт буде відігравати позитивну соціальну роль, оскільки за його допомоги подружжя буде вчитися жити в злагоді, психологічному комфорті, виконуючи всі подружні функції, тобто конфлікт буде сприяти успішній адаптації партнерів до шлюбу.

Конфлікти ж, які протікають на фоні негативних відносин подружжя, що виникають у зв'язку з патологічними якостями особистості, самі по собі стають джерелом конфліктної взаємодії подружжя та посилюють її. До особистісних якостей, притаманних одому чи обом з подружжя, що провокують подружній конфлікт і через які він вирішується криміногенним шляхом, ми відносимо замкнутість і неконформність, невміння вести переговори та знаходити рішення, прийнятні для кожного з подружжя, егоцентричність, акцентуацію характеру, неадекватність самооцінки чоловіка чи дружини, емоційну збудливість та нестабільність, запальність, педантичність, істеричність, ревності, алкогольну залежність.

Стереотипи конфліктного подружнього спілкування. В даному випадку насильницька поведінка засвоюється в батьківській сім'ї, де агресивність та насильство батьків один до одного чи до дітей мали місце настільки часто, що стали формою спілкування. У результаті проживання в дитинстві в такій сім'ї у членів подружніх пар, що нами розглядаються, розвинулась схильність до насильства у власній сім'ї. Тобто, йдеться про, так би мовити, передачу з боку батьківської сім'ї насильницьких актів поведінки молодому поколінню, яке, створюючи власні подружні пари і сім'ї, наслідує насильство. Наші спостереження узгоджуються з теорією соціального навчання А. Бандури, суть якої полягає в тому, що агресивні реакції, як і будь-яка інша поведінка, засвоюються і підтримуються шляхом безпосе-

редньої участі в ситуаціях прояву агресії, а також в результаті пасивного спостереження проявів насильства [9].

Гендерні відмінності стратегій подолання життєвих труднощів. Соціально-економічні трансформації, які відбуваються в українському суспільстві, створюють для багатьох груп населення несприятливу обстановку, ставлять під сумнів дійсне і майбутнє благополуччя, змушують людей докорінно змінювати свій звичний спосіб життя. Для подолання таких труднощів людині необхідні такі ресурси, які не застосовуються зазвичай: активність, ініціативність, стресостійкість, акумулювання всіх своїх якостей і вмінь, направлених не стільки на пасивну адаптацію, скільки на її вирішення.

Дослідження в області гендерної поведінки вказують на те, що негативні емоційні реакції притаманні жінкам більшою мірою, ніж чоловікам (59 % і 30 % відповідно), втрата віри в себе (57 % і 41 %), відчуття особистісної некорисності для суспільства (50 % і 43 %), збільшення залежності від зовнішніх обставин (62 % і 52 %), невпевненість у завтрашньому дні (74 % і 62 %) [10, с. 26–36]. Разом з тим, не можна стверджувати, що чоловіки краще справляються з труднощами. Результати досліджень свідчать, що чоловіки в більшості випадків обирають неконструктивний варіант поведінки: відчуваючи свою спроможність і як професіоналів, і як годувальників сім'ї, вони опускаються на соціальне дно. Для жінок, хоча й характерно не стільки подолання важкої життєвої ситуації, скільки пристосування до неї, однак їм не властиві такі реакції, як відсторонення від проблеми шляхом вживання алкоголю, агресивних дій по відношенню до близьких, що в свою чергу є детермінантами подружніх убивств на відміну від реакцій поведінки чоловіків.

Непідготовленість до подружнього життя. Питання підготовки молоді до подружнього життя сьогодні стоїть досить гостро. В ідеалі, з цим завданням повинна справлятися батьківська сім'я. Однак, на жаль, приклад відносин, що установилися в ній, сьогодні нерідко не може бути прийнятий без певних коректив. Рівень підготовленості до подружнього життя визначається усвідомленням важливості й відповідальності цього кроку та необхідністю ґрунтовного обговорення питань майбутнього життя з партнером. Цілеспрямоване спілкування дає можливість краще розуміти актуальні проблеми і труднощі в подружньому житті, знайти вірні шляхи їх подолання, краще зрозуміти один одного. Неготовність або небажання обговорювати питання житла, матеріального забезпечення, розподілу побутових обов'язків, сексуальні та репродуктивні проблеми ще до укладення шлюбу або на ранніх його етапах спричиняють численні подружні конфлікти.

Важливим “фактором ризику” є також *недостатнє знання партнера*, внаслідок того, що шлюб укладається надто швидко. Не можна не погодитись із тим, що успішність шлюбу і подружнього спілкування багато в чому залежить від особистісної сумісності партнерів. Вимушене укла-

дання шлюбу через вагітність або під натиском батьків призводить до того, що наречені не встигають досконало вивчити один одного, дізнатись про ті сторони особистостей, що згодом можуть негативно відобразитись на розвитку їхніх взаємин. До того ж, перебуваючи в стані любовної ейфорії, наречені не здатні адекватно оцінити як позитивні, так і негативні якості один одного, з тенденцією до ідеалізування партнера, що також негативно позначається на подальшому спілкуванні, оскільки виникає невідповідність уявлень про партнера його дійсним якостям.

На основі отриманих даних, окремо хочемо виділити групу детермінуючих чинників подружніх конфліктів, які самі по собі здатні їх провокувати, але в більшості випадків поєднується із вищенаведеними блоками причин, утворюючи складний криміногенно забарвлений симбіоз. А саме: “культура спілкування”, під якою розуміється виконання подружжям норм повсякденного життя, що регулює їхні моральні відносини. Так, гармонійність подружніх відносин багато в чому залежить від високої культури спілкування шлюбних партнерів. Систематичне порушення подружжям сімейної етики у спілкуванні один з одним негативно впливає на їхні взаємини, призводить до виникнення стійких, хронічних конфліктів у сім’ї. Культура подружнього спілкування повинна прищеплюватись ще з дитинства на прикладі спілкування в батьківській сім’ї, через засоби масової інформації, художню літературу та гендерне спілкування. Але загальна криза сім’ї, яку переживає сьогодні наше суспільство, пропаганда насильства та агресії в ЗМІ, дешеві романи, які важко назвати “літературою”, і непрестижність духовності, яка переважає серед молоді, негативно позначаючись на формуванні моральності та культурних цінностей.

Детермінуючими умовами подружнього вбивства в багатьох випадках була *провокуюча поведінка потерпілого*. Агресивні, провокуючі, аморальні дії потерпілих можуть привести злочинця в стан люті, афекту, ненависті, що супроводжується раптовими, сильними психомоторними реакціями. Під впливом останніх виникає рішучість на вчинення посягання, що одразу реалізується в насильницьких діях [11, с. 114–117]. Приведене підтверджується і власним дослідженням: у 24 % випадків поведінку потерпілих від подружніх вбивств можна назвати аморально-спонукаючою і в 46 % — агресивно-провокуючою. Очевидно, що для формування злочинної мотивації на вчинення подружніх убивств має значення не лише загальносоціальні, спеціальні та особистісні характеристики злочинця. Важливими є і детермінуючі чинники, що стосуються виключно особи потерпілого і знання яких дозволяє розробити такий комплекс запобіжних заходів, який зможе нейтралізувати причини й умови подружніх вбивств не лише на всіх рівнях, але й з урахуванням особистісних характеристик усіх учасників розглядуваного злочину.

Таким чином, при детальному аналізі причин та умов подружніх убивств ми помітили досить глибокий і складний характер взаємозв'язку особистісної динаміки із динамікою і формами конфліктної взаємодії подружжя. Вважаємо, що психологічний фактор є домінуючим, первинним та регламентуючим у характері подружніх взаємин, його чинники посилюють причини соціального характеру, а іноді лежать в їх основі. Соціальні фактори можуть лише опосередковано вплинути на злочинну поведінку винних осіб, і тільки за умови відбиття їх у свідомості злочинця і поєднання із психологічними властивостями (інтелектуальними, емоційними, вольовими), особливостями характеру та темпераменту, процесами сприйняття та мислення, які накладають неповторний відбиток на первісні спонукання і особливо динаміку процесу мотиваційної поведінки.

На індивідуальному рівні подружні вбивства обумовлені безпосередніми причинами й умовами конкретної злочинної поведінки, які, переломлюючись через мотиваційну сферу конкретної особи, детермінують подружні вбивства. За результатами аналізу ситуативно-особистісних детермінантів вказаної категорії злочинів встановлена взаємодія обстановки уявної свободи, розкряпаності, всюдозволеності, відсутності стримувальних начал, безкультурності, егоїзму, правового нігілізму, цинічного ставлення до соціальних та сімейних цінностей, моралі, нехтування ними тощо. Часто подружні вбивства вчиняються імпульсивно, за умислом, що виник несподівано, та внаслідок наміру, який теж виник раптово. При цьому розвиток самого акту злочинної поведінки обмежується кількома хвилинами. Трапляються випадки вчинення таких убивств у стані сильного душевного хвилювання. За результатами медично-психологічних спостережень встановлено, що основою ефективної агресії виступають такі особливості особистості, як висока емоційна збудженість, афективне мислення, тобто переважання почуття, емоції над думкою, емоційна нестійкість, рішучість у вчинках тощо.

Отже, безпосередні причини подружніх убивств криються в морально-психологічних особливостях особистості злочинця, які є основою конфліктної міжособистісної подружньої взаємодії. Щодо цього ми поділяємо думку А. Ф. Зелінського та Л. П. Оніки про те, що безпосередньою причиною навмисних злочинів, до яких відносяться і подружні вбивства, є особистість винного, її моральні, вольові, психологічні вади, а також емоційна нестійкість [12, с. 4].

З огляду на вищевикладене, при розробці заходів щодо запобігання подружнім вбивствам особливу увагу слід приділити заходам, спрямованим на підвищення психологічної культури серед населення, формування шлюбно-сімейних цінностей, зміцнення сімейних зв'язків та вміння вирішення подружніх конфліктів цивілізованим незлочинним шляхом.

Список використаних джерел

1. Кормициков В. М. Криминология семейного неблагополучия / В. М. Кормициков. — Пермь : Книж. изд-во, 1987. — 180 с.
2. Левкович В. П. Проблемы взаимоотношений супругов при бытовом пьянстве / В. П. Левкович, О. Э. Зуськова // Психологический журнал. — 1991. — № 1. — Т. 12. — С. 40–46.
3. Бехтель С. Е. Донозологические формы злоупотребления алкоголем / Э. Е. Бехтель. — М. : Медицина, 1986. — 272 с.
4. Шихерев П. Н. Жизнь без алкоголя / П. Н. Шихерев. — М. : Наука, 1988. — 159 с.
5. Психология семьи : [учеб. пособие для фак. психол., социол., эконом. и журналист.]. — Самара : Изд. дом “Бахрах — М”, 2002. — 752 с.
6. Альошина Ю. Е. Поло-ролевая дифференциация как комплексный показатель межличностных отношений супругов / Ю. Е. Альошина, И. Ю. Борисов // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. — 1989. — № 2. — С. 44–53.
7. Обозов Н. Н. Диагностика супружеских затруднений / Н. Н. Обозов, А. Н. Обозова // Психологический журнал. — 1982. — № 2. — Т. 3. — С. 147–151.
8. Семиченко В. А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : [навч. посібник] / В. А. Семиченко, В. С. Заслуженюк. — К. : “Веселка”, 1998. — 214 с.
9. Bandura A. Aggression : A social learning analysis. /Albert Bandura. — Englewood Cliffs, N. J. : Prentice Hall. — 1973. — 390 p.
10. Балабанова Е. С. Гендерные различия совладения с жизненными трудностями / Е. С. Балабанова // Социологические исследования. — 2002. — № 11. — С. 26–36.
11. Механизм преступного поведения / под ред. В. Н. Кудрявцева. — М. : Наука, 1981. — 248 с.
12. Зелінський А. Ф. Детермінація злочину : [навч. посібник] / А. Ф. Зелінський, Л. П. Оніка. — Харків : УкрІЮА, 1994. — 52 с.

В статье рассмотрены супружеские убийства как преступные деяния, причины, социально-бытовые, психологические и криминогенные факторы, которыми они обусловлены.

The article deals with the examination of the marital murders as a criminal acts, reasons, social, psychological and criminogenic factors which they are conditioned.

Стаття надійшла до редакції журналу 17 листопада 2010 року.